

Іншою формою відновних практик у навчальних закладах є кола цінностей. Поняття «кола» визначають як "зібрання людей, які рівні у спілкуванні щодо складних питань, в атмосфері взаємоповаги згідно з певними правилами" [4, с. 65]. Залежно від мети, з якою проводиться коло, процедура може називатися «Коло прийняття рішень», «Коло примирення», «Коло підтримки», «Коло формування цінностей» тощо.

Метою кожного кола є «зцілення» учасників, спрямованість на відновлення їхньої взаємодії в групі, мікрогрупі, при чому кожен аспект такої процедури спрямований на досягнення основної мети. Кожен учасник може

висловити власну точку зору та бути почутим іншими членами кола. Прийняття рішень відбувається шляхом консенсусу. Цей принцип допомагає учасникам дотримуватися прийнятих рішень. Такі методики є не просто технологіями, що ефективно працюють, а ще й практиками, які ґрунтуються на особистісних цінностях людей.

Таким чином, діалог в площині «рівний – рівному» означає, що ми, дорослі, відмовляємось від зверхності в стосунках із підлітками, поважаємо кожну молоду людину, довіряємо так, що у них з'являється можливість і бажання вчиняти «по совісті», руйнуємо рамки, що обмежують викривлене сприйняття світу як такого.

Список використаних джерел:

1. Бочкор Н. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська та ін. – Київ : МЖПЦ «ЛаСтрада-Україна», 2014. – 84 с.
2. Лєко Б. Медіація : підручник. / Б. Лєко, Г. Чуйко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. – 464 с.
3. Соціальна робота і програми відновного правосуддя: теорія та практика. Навчальний посібник / Гірник А.М., Горова А.О., Дума Л.П., Землянська В.В., Кабаченко Н.В., Коваль Р.Г., Пилипів Н.Я., Савчук О.М., Філь С.С. - К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 216 с.
4. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Посібник / Головатий В., Горлова А., Коваль Р., Синюшко М., Семчишин О., Шидловська Л. - К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 224 с.
5. Что может медиация. Трансформативный поход к конфликту / Роберт А. Бэрок Буш, Джозеф П. Фолджер. - Пер. с англ. - К.: Издатель Захаренко В.А., 2007. – 264 с.
6. Шестакова Л. Шкільні служби розв'язання конфліктів допомагають долати насильство. - Режим доступу: <http://www.vsirivni.com.ua/news/shk-ln-sluzhbi-rozvyazannya-konfl-kt-v-dopomagayut-dolati-nasilstvo>.

УДК 159.931

РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОЇ ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Каменщук Т. Д. – директор НМЦ ПССО у Вінницькій області

Навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти у Вінницькій області

Актуальність дослідження. В процесі розвитку у дітей з народження розвивається та удосконалюється взаємодія всіх аналізаторів, розвивається зорове зосередження, слухова увага та здатність розрізняти зовнішні ознаки просторових знаків та символів. В період раннього дитинства інтенсивно відбувається перехід зорового сприймання на новий психологічний рівень розвитку - аналітичний, що сприяє становленню зорового орієнтування у предметно-просторових знаках та символах, які наповнюють навколишнє середовище.

Усвідомлення дорослими типових психологічних особливостей формування просторової знаково-символічної системи знань у дітей сприятиме оцінці стану їх гармонійного розвитку.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. За аналізом теоретично-методичної літератури про роль знаково-

символічних структур у розвитку психічних процесів людини досліджували О. Лосєв, Л. Виготський, Р. Немов, В. Тарасун.

Мета статті. У статті проведено аналіз типових психологічних особливостей розвитку просторової знаково-символічної системи знань (надалі - ПЗССЗ) у дітей від 1 до 3-бох років, які є важливими для своєчасного формування у них орієнтування в навколишньому предметно-просторовому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ПЗССЗ у дітей відбувається в процесі чуттєвого відображення людиною навколишньої дійсності на основі взаємодії п'яти аналізаторних систем (зорова, слухова, тактильно-кінестетична, нюхова, смакова). Дитина сприймає навколишню дійсність предметно у вигляді цілісних предметів, які існують в просторі та часі. Для

того, щоб повноцінно розвиватися в соціумі дитина повинна орієнтуватися в навколишньому оточенні, сприймати простір, що є відображенням об'єктивно існуючого середовища наповненого знаками та символами.

Характеризуючи психологічні особливості формування ПЗССЗ у дітей нами розглянуто теорію функціональних систем П.К. Анохіна [1], теорії психічного розвитку на основі когнітивного підходу Ж. Піаже, теорія розвитку сприймання на основі формування перцептивних дій А.В. Запорожця. Л.П. Венгер [3], теорії розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського [2].

У кожному віковому періоді дитинства, згідно вікової психології, що базується на дослідженнях Л.С. Виготського, створюються умови для виникнення певних кроків назустріч новим можливостям сприймати, пізнавати, практично апробувати знання, вербалізувати їх, передавати свої життєві враження різними засобами, співвідносити свої дії з моральними еталонами, усвідомлювати їхній вплив на навколишню дійсність і на себе [2].

В період раннього дитинства (1-3 р.) у дітей з типовим розвитком при становленні певної діяльності формується функціональна система, в якій задіяні різні рівні нервової системи. У цей період активізуються пізнавальна та ігрова діяльність, інтерес до спілкування, емоційні реакції.

В період до 1,5 р. за рахунок активізації рухової сфери дитини розширюються можливості сприймання образу предмета на основі виділення у нього постійних ознак та властивостей. Цей період характеризується освоєнням дитиною об'ємних просторових знаків та символів і формуванням зорово-рухової координації. У дітей формуються вміння обстежувати об'ємні предмети, а також за участі різних модальностей, орієнтації в просторі. Сприймання дитини опирається на тактильно-кінестетичне відчуття. Впізнавання предмета – виділення його як фігури – відбувається за рахунок вироблення диференційованого рефлексу на різні предмети, руху предмету на тлі інших нерухомих речей, руху руки дитини по предмету (обмацування його, виконання різних маніпуляційних дій з ним) та називання предмета. Вирішальне місце при зоровому сприйманні предмета займає його колір. При цьому сприймання форми предмета залежить від міри ознайомлення дитини з ним і від часу та способу введення слова, яким називають предмет. У віці близько 1,5 року дитина

впізнає зображення на предметних малюнках, а також формується здатність сприймати безбарвні та контурні малюнки знайомих предметів.

В період від 1,2 р. до 1,8 р. розвивається слухова пам'ять, під впливом якої формується стійкий зв'язок між об'ємним ПЗСЗ (знайомим предметом) та його словесним позначенням (назвою). У 1,9 р. дитина здатна називати 5 зображень на предметній картинці. Розпізнавання зображень у цьому віці свідчить про зв'язок між можливістю дитини розуміти графічне зображення та називати його.

Після року формується вміння самостійно відтворювати мімічні позиції та наслідувати прості жести дорослої людини. В цей період розвитку виникає орієнтовно-дослідницька діяльність як засіб майбутнього розвитку довільної уваги, що сприяє оволодінню просторовими знаками та символами. До 2-х років у дитини формується напрямок погляду на названий об'ємний ПЗСЗ (знайомий предмет з найближчого оточення).

З 2-ох до 3-ьох років формується вміння самостійно активно спрямовувати увагу на новий об'ємний (предмет), площинний ПЗСЗ (кольоровий малюнок), на мовлення дорослого. Засвоєння дитиною кольорів і відтінків відбувається значно складніше, ніж форми та величини, адже для дитини 2-ого року життя, колір не має практичного значення для виконання певних дій із об'ємними ПЗС. Проте з удосконаленням зорового сприймання, з переходом від елементарних предметних дій до складних видів продуктивної діяльності (зокрема, малювання, ліплення, конструювання, аплікації) у дитини з'являється потреба у впізнаванні та розрізненні кольорів. Саме в цьому віці колір стає однією з важливих ознак, що характеризує предмет (В.М. Аванесова, М.М. Подьяков, Н.П. Сакуліна та ін.).

Щодо послідовності засвоєння дитиною назв кольорів є неоднозначною. Дослідження психологів (Е. Меймам, О.О. Мелік-Пашаєв, В.С. Мухіна та ін.) довели, що найперший колір, який починають розрізняти діти, — червоний, потім — оранжевий, жовтий, зелений, фіолетовий, синій, а останній — блакитний.

У 3-и роки діти можуть знати 4 кольори (червоний, жовтий, зелений, синій), в чотири роки — 6 (додається чорний і білий), у п'ять — 10 (фіолетовий, рожевий, сірий, коричневий), у шість — 10–12 кольорів (М.О. Васильєва).

На думку В.Я. Семенової, дітей 4-ого року життя можна ознайомити з

6 кольорами та 3 відтінками (сірий, рожевий, блакитний); дошкільники здатні розрізнити їх, проте в активному словнику назви кольорів ще плутають.

Л.А. Венгер зазначає, що спочатку діти засвоюють ахроматичні кольори і лише потім хроматичні, останній із яких — блакитний. Повний зв'язок слів-назв кольорів і відтінків із конкретним змістом відбувається у дітей лише в п'ять років.

Проте сучасні дослідження в цьому напрямі (Н.В. Дубровська, М.О. Зайцев, Т.В. Шоптова та ін.) доводять, що дитина, починаючи з 3-ьох років, може водночас засвоювати понад 10 кольорів.

У 3 роки дитина сприймає малюнок з нескладним сюжетом, називає окремо кожен зображений предмет. А також у цей період формується вміння встановлювати зв'язки між зображеними предметами, розвивається здатність утримувати у пам'яті дії героїв казок.

Активне знайомство з предметами та простором у дитини відбувається на початку 2-ого року, коли вона оволодіває ходьбою. У цей період вона здатна зосереджено працювати з предметами 8-10 хв. У 2-ох річному віці дитина активно маніпулює словами у зв'язку з об'єктами і діями, добре сприймає прості геометричні форми. Разом з тим, мовлення не відіграє вирішальної ролі на цьому етапі. Адже просторові ознаки та відношення не абстрагуються з конкретною ситуацією. Усвідомлення простору, на думку М.В. Вовчик-Блакитної, ще не здатне виходити за межі практичного орієнтування в конкретній ситуації в цей віковий період [5].

Другий рівень оволодіння простором включає просторові уявлення про взаємовідносини зовнішніх об'єктів та тіла дитини (по відношенню до власного тіла): топологічні, координатні та логічні, що формується у дітей до 3-ьох років.

У віці до кінця 3-ьох років забезпечується стрибок у психофізичному розвитку, формується перехід до нового виду діяльності – гри, дитина активно включається в образотворчу діяльність. Зоровий контроль підвищується впізнаванням дітьми знайомих предметів на фотографіях, кольорових

картинках, розвивається здатність візуально співвідносити об'ємні предмети із площинними їх зображеннями.

В 3-и роки швидко розвивається мовлення, зміст ігор збагачується, стає різноманітнішим, з'являються тенденції до спільних ігор, удосконалюються такі психічні процеси, як сприймання, пам'ять, з'являються зачатки наочно-образного мислення. У цей період роль слова набуває свого значення в процесі накопичення життєвого досвіду і його узагальнення на основі отриманих дитиною знань про оточуючий простір і предмети, що його наповнюють (Б.Г. Ананьєв, О.В. Запорожець, А.Н. Знаменська, Г.О. Люблінська, Т.О. Мусейбінова, С.М. Шабалін, Н.Ф. Яришевата ін.).

Отже, у ранньому віці (від 1 до 3-ьох років) у дітей завдяки активному психофізичному розвитку та практичним діям формується зорово-руховий та зорово-просторовий гнозис: образне сприймання, слухова пам'ять, предметно-просторове уявлення, діти засвоюють просторові ознаки предметів, а також у них розвивається просторова орієнтація в межах власного тіла. Наприкінці 3-ого року відбувається перехід зорового сприймання на новий психологічний рівень розвитку, аналітичний, що сприяє становленню зорового орієнтування у предметно-просторових знаках та символах, які наповнюють навколишнє середовище, формується повноцінне розуміння предметних та просторових образів оточуючого середовища, дитина здатна впізнавати кольорові предметні та сюжетні малюнки, зображення на фотографіях, які включають в себе персонажів та їх взаємовідносини.

Перспективи подальших досліджень. Аналіз типових психологічних особливостей розвитку просторової знаково-символічної системи знань у дітей раннього віку сприяв чіткому визначенню основних просторових знаків та символів, які є важливими для формування у дітей орієнтування в навколишньому предметно-просторовому середовищі. Це питання потребує поглибленого вивчення в контексті подальшого онтогенезу.

Список використаних джерел:

1. Анохін П.К. Вузлові питання теорії функціональних систем. - М., Наука, 1980.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. - М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с.
3. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. М.: Директ-Медиа, 2008. – 1287 с.
4. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. - М.: Искусство, 1976. – 367 с.
5. Ломов Б.Ф. Психология восприятия. – Л., 1989.